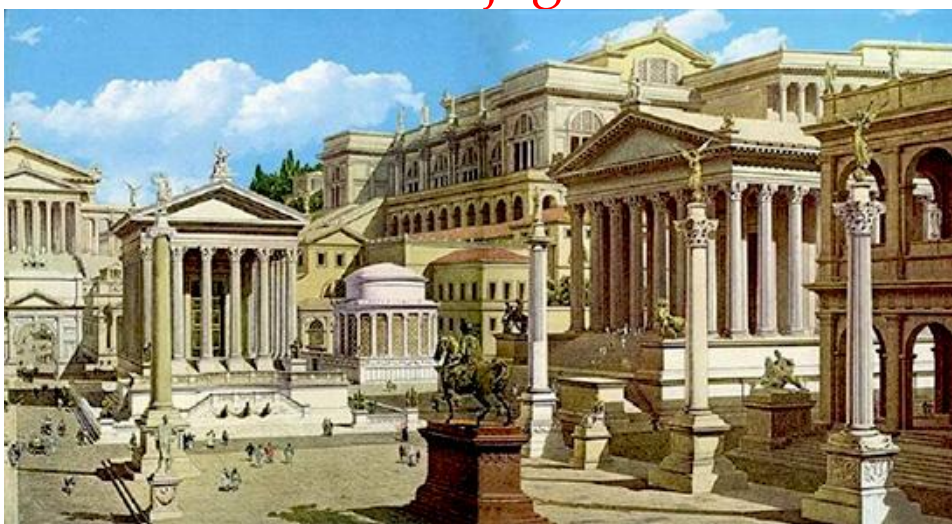


Római jog IV.



A justinianusi „kodifikáció” Eljárásjogi alapkérdések – A perrendek fejlődése (1)

kronológiák

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

a posztklasszikus kor joga

Az egész posztklasszikus korszakot a jogtudomány „**államosítása**”, államivá tétele jellemezte.

A jogászai tevékenység a **bürokratizálás** folytán teljesen beépült az állam-apparátusba.

A császári *consistorium* és a császári kancellária tagjait a **szakképzett *advocatusokból*** toborozták. Ezeket a császári „házi jogászokat” maga a császár nevezte ki, és respondeáló tevékenységüket a császár neve alatt folytatták. E tevékenység produktumai **a császári *rescriptumok*** lettek.

(E korszak jogtudósainak munkásságát már bizonyos mértékben befolyásolta a **keresztény ideológia** is. Ez természetes is, hiszen a IV. század végétől kezdve a kereszténység már **államvallás** volt. E befolyás azonban nem tekinthető döntő jelentőségűnek, a birodalom épülete ui. a pogány tradíciókon nyugodott.)

A szakképzett császári jogászapparátus tagjainak *constitutiókat* teremtő munkája még mindig **kazuista** volt, a kor megváltozott társadalmi-gazdasági viszonyaihoz alkalmazkodó és részben intézményeket teremtő, ill. kidolgozó volt.

a posztklasszikus kor joga (2)

Két tendencia volt érzékelhető:

1. a **stabilizáció** azáltal, hogy

- **a császári *constitutiók*** tömegében megkíséreltek kodifikációs törekvések útján ***némi rendet*** teremteni (*Codex Gregorianus*, *Codex Hermogenianus*, *Codex Theodosianus*), másrészt
- az ún. ***idézési törvények*** meghozatala útján, amelyek arra voltak hivatva, hogy **a jogászai iratok káoszában** bizonyos irányadó szempontok előírásával a jogbizonytalanság ellen küzdjenek. (A legfontosabb: Kr.u. 426. *lex citationis*)

2. az **egységesítés**, amely – eltekintve a különösen Nyugaton elterjedt **vulgárjogi gondolkodásmódtól** – Keleten igen jelentős lépéseket tett az irányban, hogy összeolvasszon, **egységesítsen bizonyos jogintézményeket**, amelyek elavultságuk folytán már a jogrendszer felesleges sallangjainak bizonyultak.

jogélet a későcsászárkorban

- A 4-5. század széteső állami és társadalmi életéhez meghasonlott jogélet járult **már a Birodalom egysége** idején. A jogi élet **vulgarizációja**, leegyszerűsödése kezdetben mindkét birodalom részre jellemző volt. Később azonban elvált egymástól a fejlődés:
- Nyugaton a **VULGARIZÁCIÓ** tovább folyt a Nyugat-római Birodalom utolsó évtizedeiben és a bukás után is.
- Keleten ezzel szemben a klasszikus (Kr.u. 1-2. századi) jogi gondolkodás eredményeihez való **VISSZATÉRÉS** volt megfigyelhető.

Az 5. század óta a jogtudomány ápolása szinte kizárólag a birodalom **keleti** felében volt megfigyelhető.

Iskolák: berytos-i jogi iskola (Kr.u. 239.)
 konstantinápolyi jogi iskola (Kr.u. 425.)
 más keleti városok (Alexandria, Athén, Antiochia, és
 Caesarea) - Justinianusig

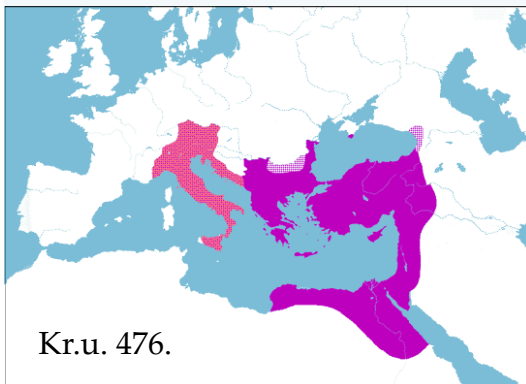
a keleti jogi iskolák és a tradíció

- Az iskolákban tovább ápták a **klasszikus jogtudomány legjobb tradícióit**. Az oktatás egy szigorúan meghatározott **tanterv** szerint folyt. Az öt évig tartó kurzust fizetett professzorok (*antecessores*) vezették.
- Az egyes tanévekben egymást követően:
 - Gaius Institúciói,
 - a civiljogi irodalom egyes művei,
 - az *edictum* egyes részei,
 - Papinianus *responsumai*,
 - a császári rendeletek.
- A jogi oktatás elsődleges jelentősége abban állt, hogy tudatosan és feléledő érdeklődéssel fordultak **a korábbi tradíciók** felé:
 - a korábbi korok jogi iratainak gondos **összegyűjtése** és megőrzése,
 - a hatalmas anyagnak az **elméleti átdolgozása** volt jellemző.
- A kor jogtudósainak munkásságára már **nem az élő jog alakítása** és továbbfejlesztése volt a jellemző, inkább a **rendelkezésre álló szövegek**, iratok elméleti **feldolgozása**, az áthagyományozódott jogi régiségek felismerése, a hatalmas **joganyag áttekintése** céljából

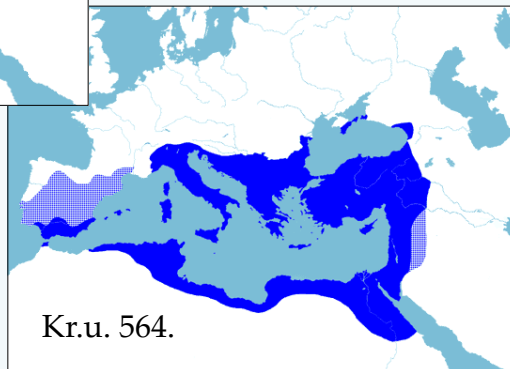
**fogalmi analízis és
szintézis dialektikus
módszere**

***scholia, paratitla, indices,
summae***

a Birodalom visszavág



- területi hódítások
- *caesaropapizmus*
- a jogélet reformja



a jogi reform

- Justinianus törvényhozói tervével az újraegyesített Birodalomnak egy olyan jogrendszert akart adni, mely **örök időkre** szól.
- „Kodifikációja” a klasszikus kor még fellelhető teljesítményeiből alkotott szerencsés **szintézist**.
- Justinianus fő érdeme az volt, hogy **megőrizte** az utókornak a **klasszikus kor jogi virágkorának termését**, azáltal, hogy az általa összegyűjtetett joganyagot törvényerőre emelte.



compilatio

Tribonianus

a „kodifikáció” menete

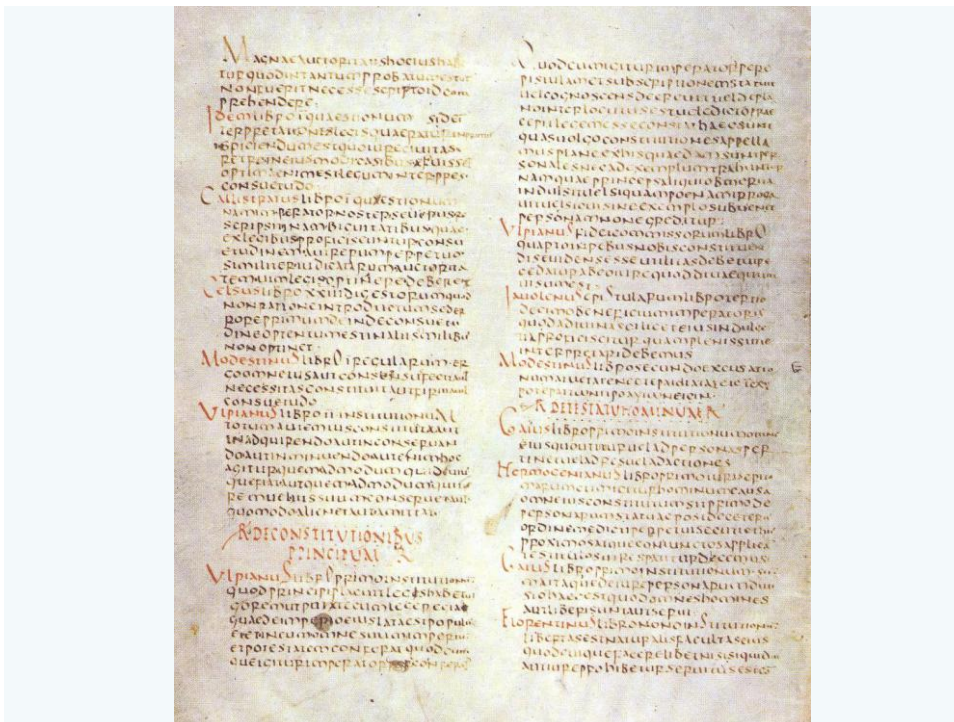
1. *Codex Iustinianus*

- A **CSÁSZÁRI RENDELETEK** összegyűjtése.
- 528-ban tíztagú bizottság: a központi igazgatás hivatalnokai (köztük Tribonianus), két ügyvéd és a jeles jogászprofesszor, Theophilus.
- Feladat: a korábbi rendeletgyűjteményekből (stabilizáció)
 - *Codex Gregorianus*
 - *Codex Hermogenianus*
 - *Codex Theodosianus* (Kr.u. 439)a még használható részeket az ellentmondások kizárásával összeállítani (**KOMPILÁLNI**).
- A *Codex Iustinianus*t már a rákövetkező évben **529-ben** publikálták, de csak 534-ig volt érvényben, mikor is felülvizsgálták, és újra összeállították a császári rendeleteket.
- Az első *Codex Justinianus*nak a szövege **nem maradt ránk**.
- A vitás kérdések nagy részét, amelyet ez az összeállítás nyitva hagyott, saját rendeleteiben szabályozta a császár = *Quinquaginta decisiones*

a „kodifikáció” menete

2. *Digesta = Pandectae*

- Egy új bizottság Tribonianus elnöke alatt négy professzorból, a *magister officiorum*ból, és 11 ügyvédből tevődött össze (Kr. u. 530).
- Feladat: a **JOGÁSZJOG** kompilációja a **klasszikus kor jogászáinak műveiből** fennmaradt kivonatos gyűjtemények alapján.
 - ki **kellett hagyni** az elöregedett, használhatatlan jogintézményeket és jogszabályokat,
 - törekedni kellett az **ellentmondások kiküszöbölésére**,
 - lehetőség nyílt bizonyos **szövegváltoztatások**, modernizálások eszközzésére is a kiválasztott klasszikus szövegen, ha ez szükségesnek látszott (**INTERPOLATIO**).
- Szerkezete a *praetori edictum* szerkezetének felel meg :
 - 50 könyvből (**liber**) áll, **D. 41, 2, 49, 1**
 - a könyvek **titulusokra** lettek osztva, melyek a tárgyalta anyag szerint vannak rendezve.
 - Minden **tituluson** belül részleteket, idézeteket találunk a klasszikus iratokból az adott kérdéskörhöz. Ezeket a részleteket **fragmentum**oknak vagy **leges**nek (törvényeknek) nevezzük. A kiállózott részleteknél megjelöljük, hogy az adott jogász, mely munkájának melyik részéből származik az idézet (*inscriptio*).
 - A hosszabb **fragmentum**okat már a középkorban **paragrafusokra** osztották, hogy könnyebben kezelhető legyen a szöveg.

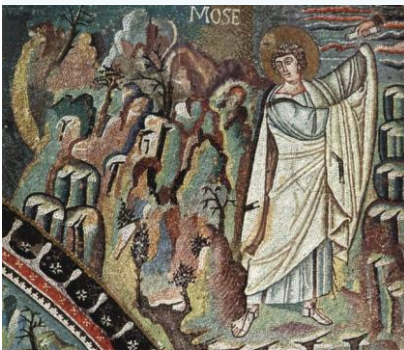
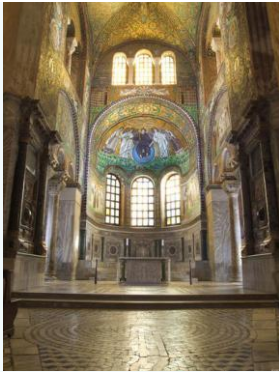


Digesta = Pandectai (2)

- A teljes klasszikus és posztklasszikus jogirodalom, amely eddig az időpontig a gyakorlatban és oktatásban közvetlenül alkalmazható volt jogforrásként, a *Digesta*, mint törvényerejű gyűjtemény életbe léptetésével **hatályát veszítette** (stabilizáció).
 - A Justinianusi törvénytől **legterjedelmesebb és legjelentősebb** része, keresztmetszetét adja a teljes klasszikus jogtudománynak.
 - Csaknem 40 klasszikus kori jogász mintegy 200 művéből állították össze
 - Az összes fragmentumok fele **Paulusra** (1/6), és **Ulpianusra** (1/3) esik.
- Kr.u. 533.

Hihetetlen rövid idő alatt (3 év)

Hogyan?
- Tömegelmélet (Bluhme)
 - Sabinus-tömeg
 - Edictum-tömeg
 - Papinianus-tömeg
 - +
 - appendix-tömeg
 - gyűjtemények, amelyek akár az előbbi „tömeg-elméletnek” megfelelően voltak beosztva
 - oktatási célból léteztek kommentált és a párhuzamos helyeket felsoroló kézikönyvek a legfontosabb iratokhoz.



Digesta = Pandectai (3)

Tartalom

1. a jog általános kérdései, jogforrások, személyek joga
- 2-46. magánjog
- 47-48. büntetőjog (*libri terribiles*)
- 49-50. fellebbezési jog, a kincstár joga, közigazgatás

50.16. *De verborum significatione*

50.17. *De diversis regulis iuris antiqui*

a „kodifikáció” menete

3. *Institutiones*

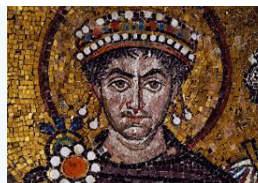
- A *Digesta* munkálatai alatt megbízták Tribonianust, hogy két professzorral, Theophilussal és Dorotheussal egy **hivatalos bevezető TANKÖNYVET** is írjanak a joghallgatók számára.
- Mintául Gaius hasonló elemi ismereteket közvetítő műve (*Institutiones*) szolgált. (Gaius mellett Florentinus, Ulpianus, Marcianus *Institucióit* is felhasználták.)
- Röviddel a *Digesta* előtt jelent meg és nyert azzal együtt **törvényerőt**.
- Az *Instituciók* **négy könyvből** áll, amelyeken belül a *titulusok* folyamatos, *paragrafusokra* osztott szöveget tartalmaznak, minden forrásmegjelölés nélkül.
- Az 533. év jogtörténeti eseményeit Justinianus császár egy **hivatalos jogiskolai tanrend** kiadásával tette be. Ezzel az intézkedéssel (*const. Omnem*) a jogtanítás alapjául a kodifikáció addigi műveit, elsősorban a *Digestát* tette meg.

a „kodifikáció” menete

4. *Codex repetitae praelectionis*

- Időközben **elkerülhetetlenné vált**, hogy az 529-ben publikált császári rendeletgyűjteményt a kodifikáció későbbi műveivel **összhangba** hozzák. Elsősorban a *Digesta* szövegezése alatt keletkezett reformrendeleteket és a ***Quinquaginta decisiones***-t kellett felülvizsgálni és bedolgozni a rendeletek közé (Kr. u. 534.)
- Tribonianus, Dorotheus és három ügyvéd egy év alatt végzett a feladattal és 534-ben megjelenhetett a *Codex* második változata, az ún. ***Codex repetitae praelectionis***.
- A *Codex*nek, ami immáron ránk maradt, **12 könyve** van, amelyek a *Digesta*-hoz hasonlóan *titulus*okra bomlanak. Az egyes *titulus*okon belül az adott kérdéskörrel foglalkozó rendeletek **időrendi sorrendben** következnek. Minden rendelet elején ott áll a kiadó császár neve és a címzett (*inscriptio*), a végén pedig a dátum és kiadási hely megjelölése (*subscriptio*).
- Összesen **4600 rendeletet** tartalmaz.
- A legrégebbi Hadrianustól származik. Justinianus maga 400 *constitutiót* adott a gyűjteménybe. A legtöbb rendelet a Severusok idejéből (880) és Diocletianustól (1200) származik. (Ez a tény is mutatja, hogy mikor játszódtak le a legnagyobb változások a Birodalom közéletében.)

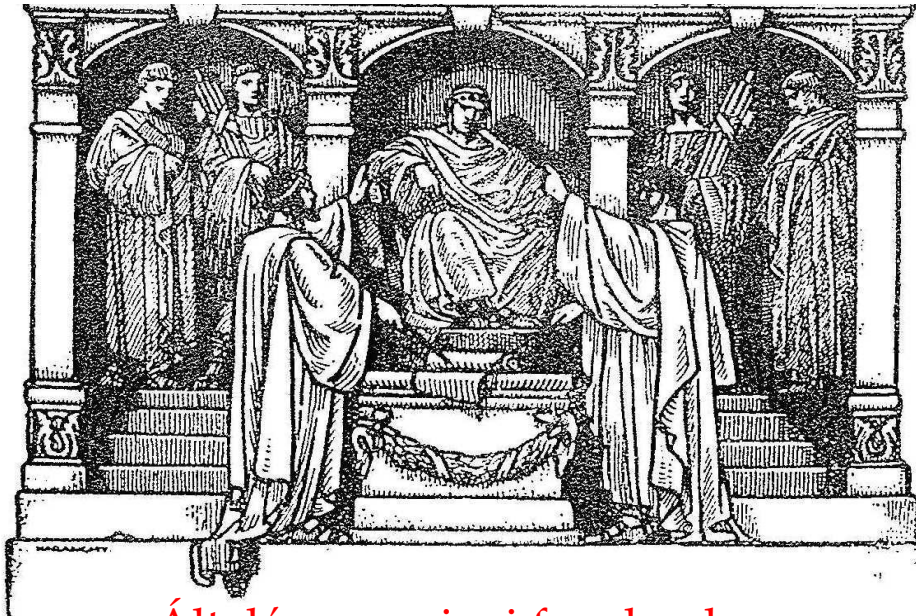
Novellae leges



- Justinianus reformjait elsősorban
 - a közigazgatás,
 - az egyházjog valamint
 - a család- és öröklési jogterületén **534. után is tovább folytatta**, s **RENDELETEI** tovább gazdagították a joganyagot.
- Az új rendeletek (Novellák - *Novellae leges*) többnyire – a kor igényeinek már megfelelőbben – **görög nyelven** jelentek meg.
- Justinianus tervezte ezen új rendeletek hivatalos összegyűjtését is, de ez már nem valósult meg.
- Hogy mégis ma a Justinianusi kodifikációt **négy részből** állónak tekintjük, s abba Novellákat is belesoroljuk, az néhány **magángyűjteménynek** köszönhető:
 - az ún. ***Epitome Juliani***, mely 124 novella rövidített feldolgozását tartalmazza az 535-555 közti időből latin nyelven a nyugati részek számára.
 - az ún. ***Authenticum***, mely 134 latin novellát tartalmaz. Ez a gyűjtemény a VI. században keletkezett, s a középkorban tévesen az eredeti szövegnek tartották, ezért az elnevezés.
 - egy **görög novellagyűjtemény**, mely 168 novellával a legteljesebb (kézirátát Bizáncból menekítették Itáliába a XV. században.)

értékelés

- Justinianus és munkatársai olyan kulturális, politikai, gazdasági és társadalmi előfeltételekből indultak ki, amelyek **több évszázad óta a múltéi voltak**.
- Az ezen változásokhoz való igazodásra törekvés a *Digesta*ban csak kevés nyomot mutat.
- Az ún. **interpolációk**, amelyek a joganyagnak a mindennapi jogélethez való alkalmazkodását voltak hivatottak elősegíteni nagyrészt arra korlátozódnak, hogy
 - az egyes idejétmúlt jogintézményeket és szabályokat **kitöröljenek** a műből,
 - a *Digesta* anyagát - meglehetősen nagyvonalúan - **az újabb császári rendeletekhez igazítsák**.
- A *Digesta* és az *Institutiones* törvényerővel való felruházásával tartalmukat **az élő gyakorlat részévé** akarta tenni.
- A kor jogéletét tükröző szabályokat inkább a *Codex*ben és a *Novellák*ban találhatunk.
- A mai értelemben nem tekinthető törvénykönyvnek, mert megtartja a hagyományos ún. **kazuisztikus felépítést**, s nagyon sok kérdésre nem ad a kompiláció egyértelmű választ.



Általános perjogi fogalmak

a jog két megközelítése

anyagi jog

az igényérvényesítés **alapját**
adó normák

- a jogszabály által az állam előírja, hogy mihez kell tartanunk magunkat, mit tehetünk (és mit nem) a közösséggel, a hatalommal és más magánszemélyekkel szemben

norma agendi

alaki jog

az igényérvényesítés
lehetőségét szabályozó
normák

- amikor az állam biztosítja, hogy igényeinket, jogainkat bizonyos **keretek**, bizonyos **formák** között, **eljárások** alkalmazásával érvényesíthessük a közösséggel, az államhatalommal vagy más magánszemélyekkel szemben

facultas agendi

eljárásjogi (perjogi) szabályok

- amelyekkel az ÁLLAM a jogos igényeket támogatja, s amelyeknek **keretei között** valakivel szemben akár jogellenes magatartása, akár nem jogellenes, de mások elismert érdekeit sértő magatartása miatt **fellép**, vagy **fellépést enged**;
- ezek révén az államhatalom azt is jelzi, hogy **csak ilyen keretek között** segít valakinek, illetve hogy milyen keretek között, milyen **garanciák betartásával** fog valakivel szemben eljárni.

biztosítja jogaink
érvényesítésének a
törvényeknek megfelelő
lehetőségét

DE! szavatolja azt is, hogy
a velünk szemben fennálló
igények is csak az adott
játékszabályok között
érvényesíthetők

igényérvényesítés



polarizált viszony

a jogrend támogatja az anyagi jogszabályok
által a jogosultat,

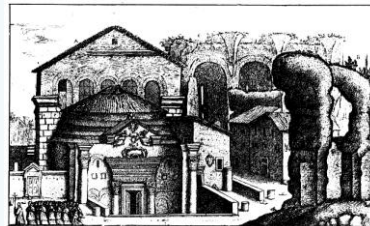
de ugyanakkor valakivel szemben támogatja,
akinek igényeit nem ismeri el, vagy nem tartja
annyira védelemre, támogatásra érdemesnek

DE! mindig csak

megszabott törvényes kereteken belül

eljárásjogi (perjogi) szabályok (2)

- szabályok, amelyek keretei között a jogrendszer az EGYÉN kérésére mozgásba jön:
a polgári vagy magánjoghoz (*ius privatum*hoz) kapcsolódó eljárási szabályoknak nevezzük, röviden: **polgári eljárásjognak, magánjogi eljárásnak**
- szabályok, amelyek alapján az államapparátus a KÖZ, a közösség érdekében lép fel:
a *ius publicum* körébe tartoznak,
a **közzog eljárásjogi szabályait** alkotják.



keresetjogi gondolkodás
a római MAGÁNJOG a *ius privatum*hoz kapcsolódó
eljárási szabályokon keresztül fejlődött

- MA általános: az anyagi jogszabályokban lefektetett jogok és igények érvényesítését az államhatalom **általában** biztosítja, az anyagi jogszabályok jogosultjának **általában** lehetősége van arra, hogy a törvényes eljárás keretei között igényét érvényesítse

EZZEL SZEMBEN

- a RÓMAI JOGban **esetenként** volt megállapítva, hogy mely körülmények fennforgása esetén fordulhatott segítségért az államhoz a fél, **esetenként** állapították meg, hogy mikor avatkozott be az állam az igénylő érdekében

kereset-adás (*dare actionem*)

IURISDICTIO

keresetjogi gondolkodás (2)

római jog:

kereset → anyagi jogi igény

modern jogok:

anyagi jogi igény → kereset

felek

felperes
actor

Aulus Agerius



alperes
reus

Numerius Negidius



az igényérvényesítés módjai 1. önhatalom

- jogos
(önvédelem, önszegély)
- jogellenes
 - csoportos
 - egyéni

máshol lassan,
Rómában hirtelen
az **állami bíraskodás**
váltja fel



az önhatalom visszaszorítása

- A törvényes igényérvényesítési formák kialakulásának egyik fő indoka, **az önhatalom** a visszaszorítására való törekvés volt.
- A jogos önhatalom érvényesülési lehetőségei a római jog fejlődésének első 300 évében egyre inkább **háttérbe szorultak**, bár a XII. t.t.-ből kitűnően fontos esetekben megmaradt az önhatalom lehetősége
 - pl. nappali fegyveres tolvaj
éjszakai tolvaj
idézés közterületen
lance et liceo nyomozás
a végrehajtási eljárás korai formája (*manus iniectio*) (III. tábla)
- A tendencia **az állami beavatkozás terjedése** volt, s **eleinte** elsősorban olyan jogok érvényesítésében és védelmében kapott szerepet az állam amelyek magától az államtól származtak, amely jogokat **az állam garantálni fontosnak tartott**.
- pl. családfő igénye a hatalomalatti felett más családfő ellenében, *heredium*hoz (államtól kapott föld) való jog,
a rabszolga, az ígásbarmok feletti jog, amely javak kezdetben elsősorban **hadizsákmányból** származtak, és **az állam juttatta** a polgároknak.

2. az államhatalom képviselőjének szerepe Rómában

A)

a *magistratus* mindvégig
maga jár el

nagyobbrészt a közjog,
a *ius publicum* körébe eső
eljárásban
questiós, majd *cognitiós* eljárás

quaerere: kérdezni, kutatni
cognoscere: megismerni

B)

a *magistratus* megállapítja az
igény jogosságát =
a jogi helyzet megállapítása

(*iurisdictio*)

utána

a *iudicatio*,

annak megítélése,

hogy a jogos helyzet tényleg
fenn áll-e valaki javára

(ennek alapján az
ítélőhatal) át lett

ruházva a *iudexre*

iudicium ordinarium

állami jogérvényesítés (*iudicium ordinarium*)

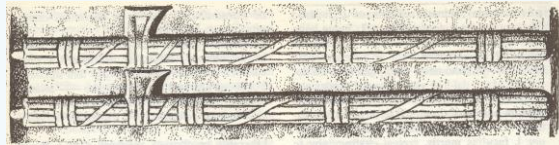
iurisdictio

1. van-e szükség állami beavatkozásra ?
2. van-e megfelelő szabály, jogeszköz (*actio*) ?

ha „van” *actio*: esküdtbíró (*iudex*) dönt véglegesen

Az eljárás két részből állt:

- az államhatalom megtestesítője (király, majd *magistratus*) előtti szakaszra (*in iure*),
- az esküdtbíró előtti, tényfeltáró és döntéssel végződő szakaszra (*apud iudicem*)



peres eljárás = klasszikus római per (szűkebb értelemben)

- olyan szóbeli, nyilvános, közvetlen
 - kontradiktórius eljárás,
 - amelyben a jogszolgáltató *magistratus* által kijelölt esküdtbíró
 - a felek kérelmére és közreműködésével
 - a tényállás vizsgálata alapján
- a. vagy megállapítja ítéletében
 - egyfelől a *vitatott jog* fennállását,
 - másfelől annak az alperes részéről történt *megsértését* és egyben az alperes helytállási kötelezettségét
 - (s ezzel biztos alapot teremt az alperes ellen az esetleg szükséges kényszerítő eljárás [végrehajtás] számára)
 - b. vagy ha fenti feltételeket nem látja fennforogni, akkor elutasítja a keresetet.

eljárás (tágabb értelemben)

a. per +

b. végrehajtási eljárás

az ítéletbe foglalt döntés
kikényszerítésének
jogszabályba foglalt
módja

(amennyiben a marasztalt
alperes önként nem tesz
eleget az ítéletben
foglaltaknak)

c. peren kívüli eljárások

a *magistratus*
(*praetor*)

saját hatalmából eredő
jogosítványai alapján
előzetes tárgyalás nélkül

ad jogsegélyt az arra
érdemesnek tartott
kérelmezőnek

a római peres eljárás három korszaka

I. a minden primitív társadalomra jellemző **ön-hatalom** korszakát felváltó régi civiljogi per, az ún. **legis actio**-val való eljárás;

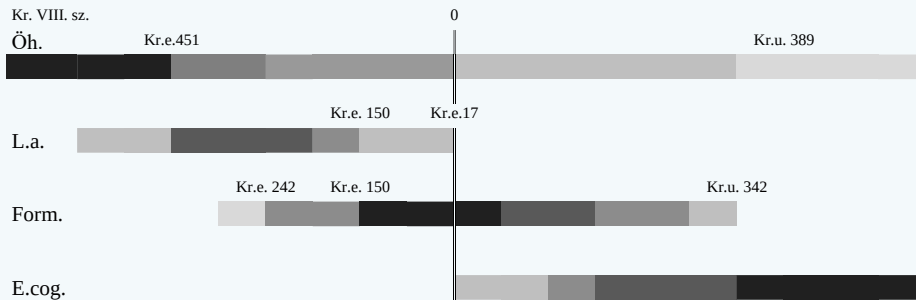
II. a *praetor* által kialakított ún. **formuláris eljárás**, amely előbb a *legis actio*s eljárás mellé, majd annak helyébe lépett;

III. a **császári per**, amely

- előbb a *principatus* idején a rendes formuláris per (*ordo iudiciorum privatorum*) **mellett**, mint rendkívüli eljárásmód (*extraordinaria cognitio*) fejlődött ki,
- majd az abszolút császárság korában azt **ki-szorította** és rendes eljárássá lett.



a perrendek fejlődése



legis actio

- *lege agere*: törvény szerint eljárni (XII t.t. I-III. tábla)
ennek a törvényszerinti eljárásnak az államhatalom mozgósítása volt az eredménye
- a *legis actio*s eljárás szakrális jellegű vonásokat hordoz, elsősorban a **szigorú formai megkötöttségei** bizonyítják ezt:
tradicionális kötött szókapcsolatok, mondókák és cselekedetek alkalmazása vezethetett csak eredményre
- legfontosabb jellegzetességük mégis az volt, hogy az eljárási szabályok **törvényben** voltak meghatározva, a magánfél csak **a törvényes keretek betartásával** érvényesíthette igényét.



legis actiones

Gaius. 4.

11. „Azokat az *actiókat*, amelyeket a *veteres* használtak, *legis actióknak* nevezték, vagy azért mert a törvények hozták őket létre (mivel ugyanis akkor a *praetor edictuma*, amellyel a legtöbb *actiót* bevezették, nem volt még használatban); vagy azért, mert maguknak **a törvényeknek a szavaihoz** alkalmazták azokat, és épp ezért változtathatatlanokként, mint a törvényeket, úgy tartották be őket.

12. Ötféle módon lehet *legis actio* útján perelni:

- *sacramento* (eskü által),
- *per iudicis postulationem* (bírókérés által),
- *per conductionem* (követelés által),
- *per manus iniunctionem* (kézrátétel által),
- *per pignoris capionem* (zálogolás által)."

legis actio sacramento

Gaius 4. 13. „A *sacramenti actio* **általános** (jellegű) kereset volt.

Ahol ugyanis a törvény nem rendelkezett arról, hogy másképpen kell eljárni, azokban az esetekben *sacramentum*mal kellett perelni...

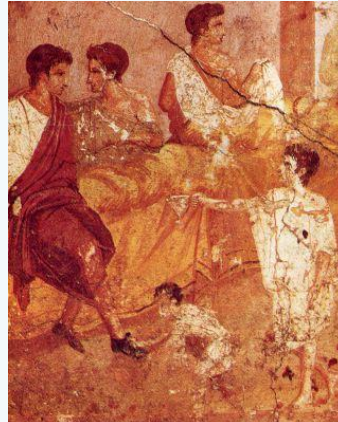
14. A (hamis) eskü büntetése vagy 500, vagy 50 (*as*). Ugyanis az 1000 *as*t, vagy ennél többet érő dolgoknál 500 *as*t, a kevesebbet érőknél pedig 50 *as*t kívántak meg *sacramentum*ként. Így rendelkezett a XII táblás törvény."

két alkalmazási kör:

- *legis actio sacramento in personam*: fennáll-e az alperesnek **valamilyen kötelezettsége** a felperessel szemben – ha ez megállapításra kerül bírói úton, végrehajthatóvá válik a követelés.
- *legis actio sacramento in rem*: **dolgok feletti hatalmi igények** érvényesítését szolgálta.

legis actio sacramento in rem

Gaius 4. 16. „Ha *in rem* pereltek, az ingó és a mozgó (dolgokat) feltéve, hogy azokat a törvény elé vinni és odavezetni lehet, az *in iure* eljárásban vindikálták ezen a módon: aki vindikált, az egy vesszőt tartott (a kezében). Azután megragadta magát a dolgot, pl. egy rabszolgát, és így szólt: **AZT ÁLLÍTOM, HOGY EZ A RABSZOLGA A IUS QUIRITIUM FOLYTÁN AZ ENYÉM, A MAGA INDOKAI ALAPJÁN. AHOGY MONDOTTAM, ÍME VELED SZEMBEN IGÉNYT TÁMASZTOK**, és egyúttal rátette a pálcát a rabszolgára.”



a vita tárgya

egy bizonyos **DOLOG FELETTI HATALOM** kérdése
érdekes, hogy az archaikus korszakban, alig kibontakozott gazdasági körülmények között, a **tulajdon fogalmát még nem ismerve**, az állam MÁR törődött azzal, hogy hogyan alakul egy dologhoz való jog egyes magánszemélyek között.

„*meum est*” ↔ „*meum est ex iure Quiritium*”
„ami hozzám tartozik” „ami a Quiritesek államának joga szerint az enyém”

védje, ahogy tudja

ennek birtokában az **állam ad védelmet**

a vita tárgya (2)

az állam által

(ünnepélyes nyilatkozat révén)

az egyes polgárnak juttatott
hatalmi helyzet, személyhez
vagy dologhoz fűződő jog,

s ezeket az állam védi



- heredium
- rabszolga
- igásállat

res Mancipi

a legis actio sacramento in rem Gaius szerint

Gaius 4. 16. „...Az ellenfél hasonlóképpen mondotta és tette ugyanezt. Miután mindketten vindikáltak, a *praetor* azt mondta: **ERESSZÉTEK EL MINDKETTEN A RABSZOLGÁT!** Azok elengedték. Aki előbb vindikált, az ezt kérdezte a másiktól: **KÖVETELEM, MOND MEG, MILYEN ALAPON VINDIKÁLOD!** Az így válaszolt: **JOGOSAN CSELEKEDTEM, AMIKOR IGÉNYT TÁMASZTOTTAM.** Ezután az, aki előbb vindikált ezt mondta: **MIVEL TE JOGTALANUL VINDIKÁLTÁL, FELHÍVLAK 500 AS SACRAMENTUM LETÉTBE HELYEZÉSÉRE!** Az ellenfél is hasonlóképpen szólt: **ÉS ÉN IS TÉGED!...** Majd a *praetor* kettőjük közül az egyik javára *vindiciaet* mondott, azaz egyiküket ideiglenesen birtokossá tette, és megparancsolta neki, hogy adjon az ellenfélnek a perre és a birtokra kezeseket, azaz a dolog és gyümölcsei tekintetében...”

legis actio sacramento in rem *in iure* szakasza

A *magistratus iurisdictio*s hatalma abban állt, hogy a jogi helyzet vonatkozásában kötelező állásfoglalást tehetett

1. Joga és kötelezettsége volt a felek meghallgatása után annak elbírálása, **jár-e** és melyik félnek jár állam által biztosított hatalmi helyzet a dolgon.
2. Ha ezt valamelyik fél a másikkal szemben valószínűsíteni tudta, a *magistratus* az állam hatalmával **átadta neki a dolgot**, *vindicias* juttatott neki.

Ez volt az *in iure* eljárás célja és lényege
az archaikus korban

Az archaikus perben először tisztázni kellett **a jogkérdést**, és el is kellett dönteni, csak ezután következett, ha szükséges, a tényállás vizsgálata.

a legis actio sacramento in rem *apud iudicem* szakasza

cél: döntés a *vindiciae*t elnyert birtokos állításának igazságáról
a ténykérdés vizsgálata
bizonyítékok alapján

lehetséges szankciók:

- a sacramentum összeg elvesztése az állam javára,
- a dolog kiadása vagy értékének megfizetése,
- a pernyertes fél kérésére a hamis tényállás alapján elnyert birtok birtokosával megfizettették a közbenső birtoklás során szedett gyümölcsök értékének dupláját, mintegy perbüntetésként

legis actio per iudicis arbitrive postulationem

a sacramentumos per **felgyorsítását** szolgálta

meghatározott követelésekkel kapcsolatban az igénybejelentő, a felperes ünnepélyes szavakkal bírót kért a *praetor*tól, nem kellett letenni a *sacramentum* összegét, nem kellett esküre felhívni az ellenérdekű felet, a felperes közvetlenül *iudexet* vagy *arbitert* kért

olyan ügyekben, ahol **a jogkérdés nem volt vitatott**, nem volt jogvita, nem volt szükség *iurisdictio*ra, tkp. a második szakasszal indulhatott az eljárás, mert **az alperes csak a tényeket vitatta**

Esetei:

- *sponsio*ból, vagyis ünnepélyes, **formális ígéretből** származó követelés
- örökségi **osztóperek**nél (*actio familiae erciscundae*)
- **közös tulajdon megszüntetésére** irányuló kereseteknél (*actio communi dividundo*)

legis actio per conditionem

a rendes eljárások közül ez az egy nem szerepel a XII. t. törvényben

lex Silia - határozott pénzösszegre

lex Calpurnia - meghatározott dolgokra a Kr.e. 3. században hozták be

lényege a felek kölcsönös kijelentésében (***condictio***) állott, hogy a *praetor* előtt a 30. napon bíróválasztás céljából megjelenniük ez azután történt, hogy az alperes tagadta a felperes határozott pénzösszeget megjelölő igényét - a felperesnek **nem kellett követelése jogalapját megjelölnie**, mert e performával olyan pénzkövetelések is, sőt (1.) eredetileg csak olyan követelések voltak érvényesíthetők, **amelyeknek nem volt civiljogi alapja**.



legis actio per condictioem (2)

- (2.) egy határozott dolog követelése tekintetében azért, mert itt olyan nyilvánvalóan jogellenes módon (pl. lopás), vagy **(civiljogi) jogalap nélkül** kerültek át a másikhoz a dolgok, hogy a **jogkérdés itt sem** szorult tisztázásra
- (3.) akkor is erre az eszközre volt szükség, ha a vitatott **dolog már nem volt meg**: ekkor az elveszett dolog értékét ítéltette meg a választott bíró.

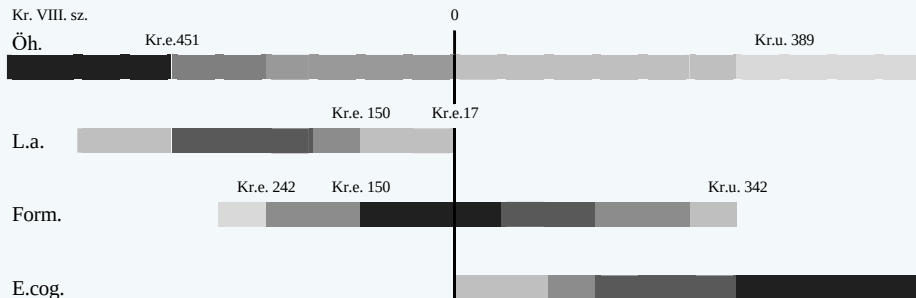


Gaius 4. 30.

„De mindezek a *legis actio*-k lassanként ellenszenvesekké váltak. Ugyanis a régiek túlzott szőrszálhasogatása miatt odajutott a dolog, hogyha valaki a legkisebb hibát is ejtette, elvesztette a pert. Épp ezért a *lex Aebutia* és a két [lex] *Iulia* megszüntette ezeket a *legis actio*-kat, és ez azzal járt, hogy (most már) előre megfogalmazott szöveg szerint, azaz formulával perlekedünk.”



a perrendek fejlődése



a praetor feladata

A praetor a felekkel együtt *in iure* egy „eljárási programot” készített

a régi civiljog szerint

- a felek meghallgatása után eldöntötte, a **civiljog** ismer-e kikényszerítési lehetőséget, az igényre lehet-e keresetet (*actio*) adni?
- csak akkor indította meg az eljárást, ha úgy látta, hogy a követelésnek **a törvényben megfogalmazott jogalapja volt** (*legis actio*)
- ha ilyen törvényes lehetőséget nem látott (vagy láttak a pontifexek), vagy
- minden további bizonyítás nélkül alaptalannak látta a követelést, **elutasította** az igényt

később

- elsősorban a *peregrinusok* vonatkozásában olyan igényekkel kapcsolatban is a praetorhoz fordultak, amelyeknek **nem volt a törvényben megfogalmazott (civiljogi) alapja**
- ekkor **SAJÁT BELÁTÁSA szerint** járt el, és bocsátotta az ügyet egy esküdtbíró elé, vagy elutasította azt
- először az idegenekkel kapcsolatos jogszolgáltatásban alakult ki ez a lehetőség (*praetor peregrinus*),
- de csakhamar polgárok között is alkalmazták.

A felhasznált eszköz az ún. **FORMULA** volt.

a formula jelentősége

- *formula*: irat, amelybe a *praetor* az ügygel kapcsolatos **minden fontos körülményt belefoglal**, amit a felek előtte *in iure* elmondtak;
- a *formula* másik feladata, hogy **utasítást adjon** – a felekkel közösen kiválasztott – esküdtbírónak,
megmondja neki, hogy mely körülményekkel kapcsolatban kell bizonyítékokat megvizsgálni,
utasítja arra is, hogy mely kérdésről mondjon ítéletet;
- mivel nem mindig civiljogot alkalmaz, „részletesen” le kell írnia az esküdtbíró számára, hogy hogyan járjon el, milyen kérdésekben foglaljon állást
- a *praetor* előtt (*in iure*) az igény jogalapja, jogszerűsége, jogossága tisztázódik
a praetor JOGKÉRDÉSBEN dönt;
- az esküdtbíró (*apud iudicem*) már kötve van a *formulához*, csak a tényállást, a felek állításának igazságát bírálja el, általában bizonyítékok alapján
TÉNYKÉRDÉSEKRŐL dönt,
de csak azon kérdésekről, amik a *formulában* benne vannak

a formuláris eljárás fejlődése

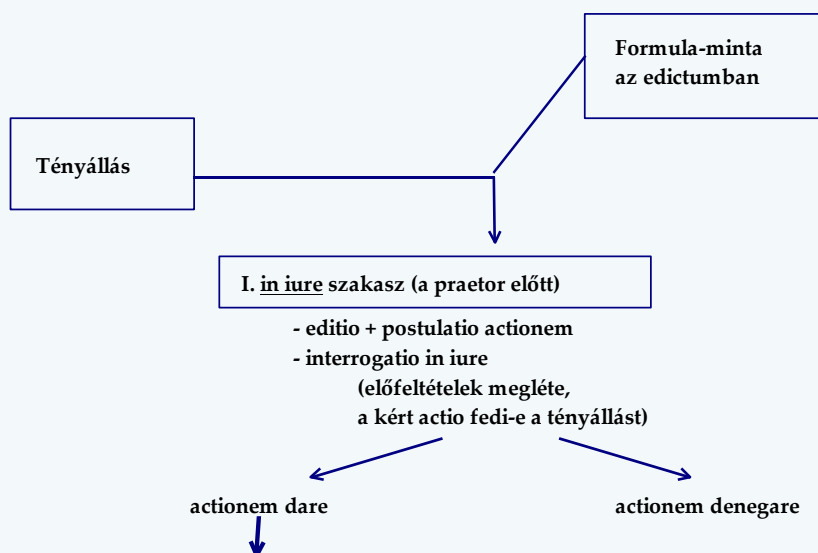
- a formuláris eljárás meghonosodása egyedül **a praetor hivatali hatalmán, IURISDICTIÓján** nyugodott, törvényben lefektetett alapja nem volt;
- (1.) eleinte csak azokban az esetekben alkalmazták, amelyekre a civiljog, a XII. táblás törvény joga szerint nem volt érvényesítési lehetőség, kereset;
 - a **praetor peregrinus** *edictumában* jelentek meg először azok az új kereseti lehetőségek, melyek az **idegen jogokon** nyugodtak
 - az eljárási mód alakszerűtlen, hajlékonyabb, modernebb
- (2.) civiljogilag csak azután ismerték el a formulákkal való pereskedés lehetőségét, amikor **praktikussága**, fejlettsége miatt már olyan viták eldöntésében is elterjedt, amelyekre lett volna a régi jogból is ismert jogeszköz;
 - *Lex Aebutia de formulis* - Kr.e. 2. sz.: a **praetor urbanus** számára is biztosította a *formula*-adás lehetőségét, ezzel a formuláris eljárás FAKULTATÍV eljárási móddá vált a legis actiók mellett;
- (3.) később (Kr.e. 17.) a *leges Iuliae de iudiciorum privatorum et publicorum* **KIZÁRÓLAGOSSÁ** tette ezt a perlekedési módot a legis actiók helyett (néhány kivétellel)

a formula térnyerése

1. a *praetor peregrinus* edictumában -
*ius gentium*on nyugvó kereseti lehetőségek
 2. A *praetor urbanus* edictumában - a *bonae fidei iudicia* körében
civiljogi kérdésekben
 3. A *praetor urbanus* előtt *condictio*s igények esetén - határozott pénzösszeg, határozott dolog
 4. A *praetor urbanus* előtt más civiljogi igényekre is (a késő köztársaság idején)
 5. az összes peres igényre (a *leges Iuliae* után)
- a formula, mint jogeszköz mégis mindvégig a *ius honorarium* része maradt, de civiljogi elismerést kapott



a formuláris eljárás menete (1)



az eljárás kezdete

in ius vocatio

az, aki nem jelenik meg, és későbbi megjelenését sem biztosítja egy fizetőképes *vindex* állításával, *praetori büntető eljárás* alá vonható (Gaius 4.183)

a praetornak lehetősége volt bizonyos ügyekben arra is, hogy kérelemre az igénylőt a meg nem jelenő idézett vagyonába *beutalja* (*missio in bona rei servandae causa*)

az idézőnek hírül kellett adnia hogy milyen ügyben akarja az *in iure* idézni ellenfelét (*edere actionem*)

vadimonium: büntetési összeg a meg nem jelenés esetére – önkéntes v. kötelező

editio +

postulatio actionem

igénylő előadja igényét és meghatározott *actio*-t kér a praetortól

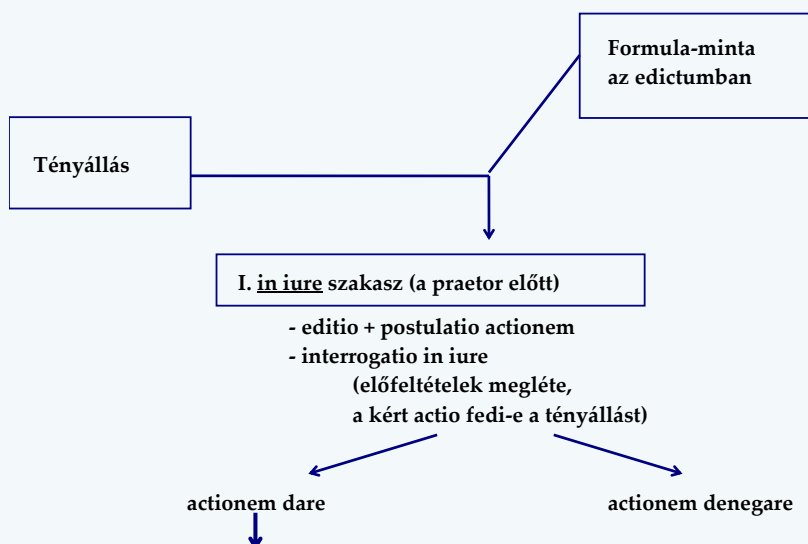
Ha nem nyilvánvaló az, hogy milyen keresetet kell kérnie, vagyis nem tudja, hogy igényére milyen *actio*-t kérhet,

akkor egy *előkészítő szakaszban*, amelyben az igénylő fél előadja a tényállást, tisztázzák, hogy milyen keresetet kell a félnek igényelnie, kérnie.

interrogatio in iure

(jogtudók segítsége: *responsum*!!)

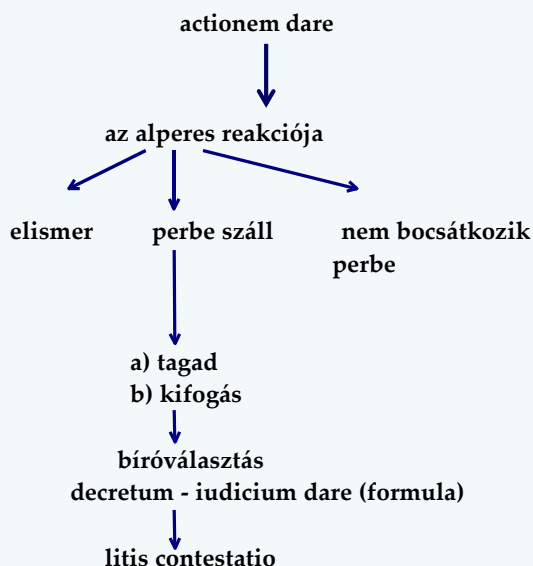
a formuláris eljárás menete (1)



actionem denegare

- az igény **nem méltó** a peres védelemre (pl. ügy már esküvel eldöntött);
- ha minden további vizsgálat és bizonyítási eljárás nélkül is nyilvánvaló, hogy az igénylő **hamis tényállásra** alapoz, vagy téved (pl. a bepereltnek kétségtelen kifogása van);
- ha felperes **nem a helyes *actio*** kiadását kérte;
- ha **nem az indítja**, akinek erre jogosultsága lenne (nincs aktív legitimáció);
- **nem az ellen** kéri, aki ellen azt kellene (nincs passzív legitimáció).
- ha valamely **eljárási feltétel hiányzik**, vagyis ami szükséges ahhoz, hogy egy érvényes eljárást lefolytathassanak:
 - az **ilyen jellegű peres út nem megengedett** (pl. *extraordinaria cognitiora*, vagy büntető- vagy közigazgatási eljárásra tartozik az igény),
 - **nem a praetor hatáskörébe** tartozik,
 - **nem a magistratus illetékességébe** tartozik (*actor sequitur forum rei*),
 - felek valamelyike **nem jogképes, nem cselekvőképessé**,
 - felek **nem perképesek** (rabszolga, hatalom alatti nő, eredetileg a család-fiú),
 - az igény **idő előtti**.

a formuláris eljárás menete (2)



az alperes reakciója

- **elismeri** az igényt (*confessio in iure*) – ezzel vitathatatlanná válik a felperes igénye, s esetleg már csak arról kell állást foglalnia az esküdtbírónak, hogy összességében mennyi a felperes igénye;
- viselkedhet **passzívan** is, vagyis hallgathat, ekkor a *praetor* különböző eszközöket alkalmazhat, hogy **a perbeszállásra kényszerítse**:
 - *actiones in rem* esetén – *missio in possessionem*, *actio ad exhibendum*
 - *actiones in personam* esetén - magánfogságba vetés (*ductio*), kényszervégrehajtás (*missio in bona*)
 (ha ennek hatására perbe bocsátkozik, megszűnnek a végrehajtási mozzanatok)
- vagy **perbe száll**
 - **tagadja** a „felperes” igényét,
 - vagy a jogot vitatja, amire az ellenfél a *civilis actio*-ját alapozza,
 - vagy a tényállást, amire a „felperes” az *actio honoraria*-t alapítaná
 - nem vitatja a jogot és a tényállást sem, de egy további tényálláselemre hívja fel a figyelmet – azt igényli, hogy a *praetor* olyan formulát adjon ki, amelyben ez a **kifogás** (*exceptio*) megjelenik.

iudicium dare

ha a *praetor* hajlandó a felperesnek az igényelt *actio*t (*exceptio*val vagy anélkül) megadni, és a felek készek a **kiadandó formulában** lefektetettüket a per, az esküdtbíró ítéletének alapjául elfogadni,

akkor a *praetor* megadja a lehetőséget az esküdtbírói eljárásra

A *iudicium dare* nem más, mint egy *magistratusi decretum*, amelyben bírót ad a felperesnek az alperes ellen,

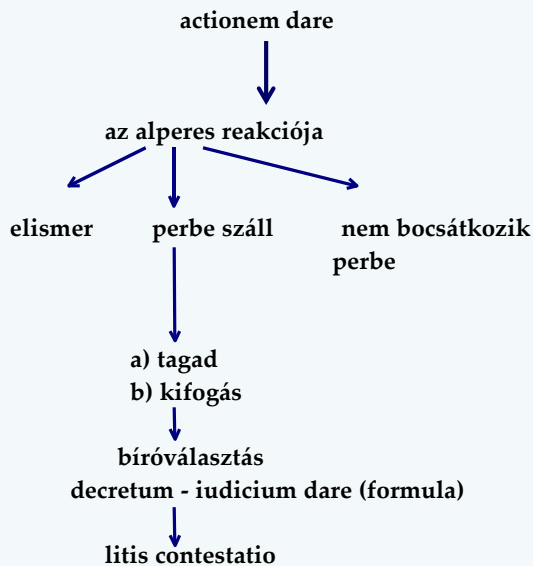
a bíró köteles lesz majd a **formulában** lefektetett „**eljárási program**” szerint bizonyítékokat felvenni, azokat mérlegelni, és ítéletet hozni.

bíró-választás

- a felek **megegyezhetnek** benne,
- ha nem, a felperes egy **listáról** (*album iudicium selectorum*) javasol az alperesnek, míg az el nem fogad egyet,
- ha így sem sikerül, akkor **sorsolják** a bírót (*sortitio*), amelynél még mindig van bizonyos számú visszautasítási lehetőségük a feleknek (*reiectio*).



a formuláris eljárás menete (2)



litis contestatio

hogy a felek kötve legyenek az esküdtbíró későbbi ítéletéhez, szükséges, hogy a felek ki is nyilvánítsák, hogy az ítéletnek majdan **alávetik magukat**:

ez történik meg a **litis contestatio** mozzanatában;

ez a felek **formától mentes beleegyezése** volt, hogy a formulában megszövegezték alapján elfogadják a bíró ítéletét

ez egy magánaktus, szemben a *iudicium dare* hatalmi aktusával.

a felperes által bemutatott formulát az alperes elfogadja
(„perszerződés”)

(nem igazán szerződés, mert a felek beleegyezésüket nem egymás felé, hanem a *magistratus* felé nyilvánítják ki!)

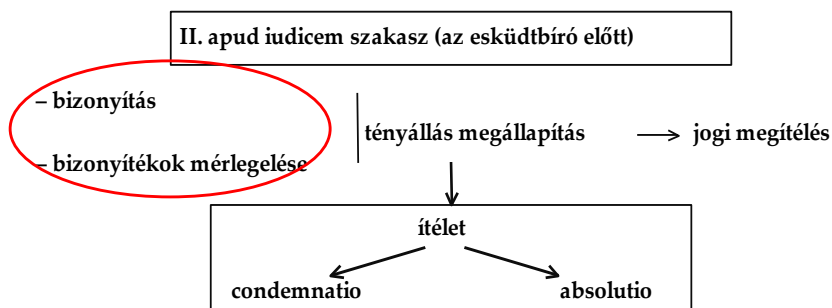
ha az alperes nem egyezik bele, a per nem jut az *apud iudicem* szakaszba, de ismét belépnek a nem védekezéssel kapcsolatban megismert közvetett kényszerítő lehetőségek.

a *litis contestatio* joghatásai

1. **peralapító** (a szorosabb értelemben vett pert megalapító) hatás: kötelezi a feleket, hogy magukra kötelezőnek fogadják el a kijelölt bíró ítéletét;
2. **kötelem megszüntető** és új kötelezettséget megalapozó hatása van - be kell várni a bíró ítéletét (*novatio necessaria*);
3. **további pert kizáró hatás** – ugyanarra a tényállásra, ügyre ami a *litis contestatio* révén *res in iudicium deducta* (perbe vitt) lett, újabb *iudicium* nem alapítható: „*bis eadem re agere non licet*”(ne *bis in idem*);
4. a *litis contestatio* **időpontjához** igazodik a bíró ítélete – a vagyoni helyzet, az értékviszonyok tekintetében
5. ha az alperes a *litis contestatio* után hal meg, kötelezettsége **át-száll örököseire**;
6. a felperes igénye **pénzköveteléssé változik**, amire azért van szükség, mert a majdani végrehajtási eljárás alapjául csak megítélt pénzkövetelés szolgálhat - *condemnatio pecuniaria*;

a formuláris eljárás menete (2)

litis contestatio



az eljárás *apud iudicem*



- az eljárás esküdtbíró előtt folyó részének a célja
 - a **bizonyítási eljárás** lefolytatása és
 - az **ítélet** meghozatala.
- a bírót a per tárgyáról a *formula* informálja, a bíró **kötött a formulához** és annak tartalmához, vagyis minden ott felhozott tényállási kérdésben állást kell foglalnia, de csak az ott felhozottakban.
- az eljárás *apud iudicem* **közvetlen és szóbeli**, és a bíró **SZABAD MÉRLEGELESI JOGA** uralja.

bizonyítékok

- a bizonyítékok előtárása **a felek feladata**, nekik kell azokat benyújtani, prezentálni a bíró előtt
- ennek során nem áll rendelkezésükre állami segítség pl. harmadikkal szemben
- minden olyan eszköz alkalmas bizonyítéknak, ami a bíró döntéséhez alapot szolgáltat

a legfontosabb bizonyítási eszközök:

- a felek nyilatkozata (eskü)
- tanúk vallomása
- okiratok
- szemle
- szakértők meghallgatása



a bizonyítási teher

- nem voltak szigorú szabályai a bizonyítási tehernek, vagyis hogy kinek kell bizonyítania egyes tények fennforrását, vagy nem létét.
- főszabályként érvényesült, hogy
 - a felperesnek kell bizonyítania azon tényeket, amelyre keresetét alapítja,
 - az alperesnek pedig azokat, amelyen kifogásai alapulnak.
- alapelv tehát, hogy annak kell bizonyítania, **aki állít valamit**, és nem annak, aki vitat egy állítást.

KIVÉTEL

a bizonyítási teher megfordulása:

- **negatív állítás** („állítom, hogy ez nem történt meg!”)
- **megdönthető vélelem**

vélelem - *praesumptio*

a véelmek alapja egy meghatározott, a dolgok szokásos menetéről kialakult ÉLETTAPASZTALAT

olyan valószínű összefüggés, amelyet a jogalkalmazó igazságként fogad el (ha bizonyosan nem szól ellene valamilyen tény)

megdönthető vélelem
(*praesumptio iuris*)

van helye ellenbizonyításnak

- az apaság vélelme
- a szabadság vélelme
- (az ártatlanság vélelme)

megdönthetetlen vélelem
(*praesumptio iuris et de iure*)

nincs helye ellenbizonyításnak

- a fogantatás idejére vonatkozó vélelem

fictio: **bizonyosan valótlán** tényállás igaznak való elfogadása

- méhmagzatra vonatkozó *fictio*
- *fictio legis Corneliae*